

SVJETSKA BIBLIOTEKA.

BROJ

6.

Rudolfo Franjin Magjer:

Kolosijek i staroputine.

Zapis i sela iz života hrvatskoga seljaka
u Slavoniji.

KNJIGOTISKARA D. DOŠICKI, KOPRIVNIČA.

K—80.

SVJETSKA BIBLIOTEKA.

BROJ 6.

Rudolfo Franjin Magjer:

Kolosijek i staroputine.

Zapis sa sela iz života hrvatskoga seljaka
u Slavoniji.

KNJIGOTISKARA D. DOŠICKI, KOPRIVNIČA.

SVEUČILIŠTE
JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
U OSIJEKU

GRADSKA I SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA
OSIJEK

Broj inventara: 366425

Signatura:

GRADSKA I SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA
OSIJEK

871311621

IZGLEĐANJE.

Već jutrom rano počeo je njezin obični i svagdanji život.

— Di s', šta radiš?

Ili:

— Kad ćeš nam već 'ednom biti od pomoći?

Ili:

— Teb' samo da j' ono tvo'e drišlje, kophile... Bože m' oprosti gri'e...

A Marena Gjurićina dušu u se. Progutava sve od reda i kô na silu oživi. Trsila se da bude i nasmješljiva i uslužna, pa i hitrija neg inače.

— Nemojte tako... sa' ču ja... sam' 'oš ovo... dok previjem dite.

I podvostručenom snagom prihvati se posla. Sprema kiljere, kuhinju, družinsku sobu i što joj već dopane ruku. Pri tome izbjegava svaki sudar, nesporazumljenje, a osobito svakomu hoće da daje čast po zasluzi i da sjeđini lica.

— Sve će ja, govorila sama sobom, sam' da s' niko ne uvridi; da s' niko ne može uvrediti, pa da m' nepravo ne prikori.

U tom nastojanju dotle ona pošla, da i sa zadnjim ukućanom postupa obzirnije nego što on to zaslužuje izbjegavajući navlaš svaki sukob. I to joj donekle i polazi za rukom, jer je zadruga velika, a posla za svakoga i odviše.

Radni je dan za nju svetkovina, dan mira i spokojsstva.

Dručnje to biva, kad se rad umanj i jedan dio obali u prilog svetka. Družinska je soba puna, dvorištem se mota i mlado i staro, dedaci izmile, pa jedva što zakoračiš — nabasaš čas na jednoga, čas na drugoga. Ovaj zapovijeda jedno, drugi smišlja u svojem uvjerenju protivno, ili prema svojoj glavi, i naravne se zapreke množaju, a sukobi redaju.

— Šta s' to...

— A šta j' opet ovo...

— Kô j' to vidio, da ti... pa valjda nis ni ja ostario zabadava, proživio pedesetu u tutanj...

— Pa i ako ē' mo pravo, šta s' ti tudikar — šta? Ko s' ti? Mi tebeka i 'ranimo i odivamo, pa ne sam' tebeka, već i ono tvoje... oca m' — —

I kletva stara oživljava, ponavlja se u svim mogućim oblicima. A sve samo zato, što

protiv volje roditelja, iskreno ljubi odabranika po srcu. Prekoravanje se niže za prekoravanjem, a to gorča svaki zalogaj i ti gutaš i guštaš na silu, a u srce i na dušu sjeda ono veliko i teško nepravedno, protiv čega je ništetna i najveća borba, pa i sama gola golcata istina, pravda.

U takvim časovima čovjek zamrzi na sebe sama i da nije kojekakvih obzira i obveza, svisnuo bi od jada.

Marena Gjuričina preblijedi, stisne zube, pokunji se i pregorijeva, pa kad se spusti noć i zabadanje napokon dosadi i samim zabadačima, proplače kao dijete, grca u vlastitim suzama i grize vlastite usne, žaleći zasljepljenost vlastile rodbine, koja kida život vlastitoga djeteta, umjesto da spasava, što se može spasti. Jedini joj spas i utjeba krv vlastite krvi, osmjeh, plač ili vrisak djeteta i ono ostarjelih četiri zida u kiljeru ili crkvi, kojima otvara i dušu i ojadjeno srce. Pa kad i to prodje — jaka je proživjeti drugo jutro i nastaviti borbu života.

U ovo zadnje vrijeme često se dešavali sukobi, imenito otkad se stali momci ženiti, a djevojke udavati.

— I Marko Andrišin... šta njemu fali. Ženi se.

— I Pavošev Stevica... nij' lipota, al' da
će s' živ'ti.

— Pa i andrljasti Rokoš... Isuse Marijo...
I andrljasti Rokoš, gle, zar uzima Jalšu. Našla
krpa zakrpu, al' ide... bit' će svoja.

— I svi tako, sam' naša Marena.

To onda naglase tako, da i ako je šapat,
dopire do nje same.

— Sam' t' je ona... ni žena, ni divojka.

Marena sluša i ne sluša. Otupila na oko,
pa šutke prati brigu svoje, i ako bi prečesto
najradije poletjela svima u lice i noktima išču-
pala jezike od reda.

Branila se dugo, razlagala razložno, ali
jedva ona jednu, a to se na pregršt vraća.

— Nij' Gjurina baš taki... nis' ja kriva,
ma nije ni on. 'Tio on. — —

— Šta 'tio ?

— Pa zaš' nije ?

— Trebo te oženiti, a ne. — —

— Da j' on čovik od poštenja, bilo b' to
davno. Al', da; 'oče mu se gospoditi, pa, kako
s' ono kaže 'oče mu s' lengariti, frajndovati,
migoljiti oko cura, pa kada s' opapri, pušta
kašu, da s' ladi sama.

— E, duše m' mo'e — i bugaranje započe
— e, duše m' mo'e, ako s' živ povrati iz vatre,
ja ć' mu zasoliti; 'oću, pa ma izgub'jo glave...
sam' dok s' povrati. Dok s' povrati. — —

Bać Tomašev Tomica, gospodar zadruge, i ako otac, grmio, tressao i došao kao izvan sebe. Sve se užvalio, a žile samo šlo ne puknu. Nabrekle sve odreda i on se onda diže i ravno Mareni.

— Ja će mu pokazati, ja Tomica Tomašev. Biće to i svi će znati, pa kud puklo, da puklo... Ne bila moće dite, ako to ne bude!

Tako bilo i juče, uoči Badnjaka.

Povela se riječ o Božiću, pa o boru.

— A za koga?

Pa... za... mog Gjuricu... dite j', pa treba... bilo b' lipo.

Sad se razvezali jezici... Svi. Zrak se uzbbao, oživjele grede, uzavrio kotao.

— Šta — à?! Zar i to? Pa za koga? Pa zašto? Rad koga?

Zadruga ódahnula, a onda išlo iznova:

— Ne treba! Nek pravi kô 'oće i 'di s' oće, al ovdikar: ne. Nikada za kopile, kad otac za nj ne mari, ne briga. Dost što vas trpim i 'ranim... da. Ni-ka-da-à... je s' čula?!

*

Tugom u srcu počela snašati i najnoviju nedaću, koja ju snašla radi djeteta. Ovo ju grizlo upravo u najosjetljiviju stranu i ona se otvoreno izjavi s negodovanjem.

— Znajte, da j' sadikar Gjurica Ilje Adamova carski čo'ek, a moje dite — njegov sin,

pa što činite protiv meneka i mojega diteća, ide i protiv njega. A on služi cara i lije krv za sve... sve. Ide, da... sad znate.

Nastala upravo neugodna i napeta šutnja. Sobna zapara od silnog kuhanja i pripremanja božićnog tjestenine i jela, pa miris izmirue, kojom je čas prije bab-Mandena, žena gazde zadruge, a majka Marenina, pokadila, kô da se zažarila i sve oblila neka nesnosna vrućina. Svi zastali i čekali, što će biti. Odvažna riječ, koja je slična bila oštroj prijetnji, pogodila sve u živac i nitko da bi i trenuo očima. Prva se osvijestila Marena i pošla u svoj kiljer. Tu se prepustila sudbini, čekanju. Onako još na pola uzrujana i razdražljiva od tajne unutrašnje vatruštine, izašla je neobično lijepa. Lica se zažarila, usne uoblike, tijelo osvježilo, a pune grudi iskocene, pa sve dîšeu lagacko, a ustrajno, ispod lake povezane unakrst šarene rojtaste svilene marame. Pogleda u ogledalo i prva joj misao sune u glavu: što bi sad Gjurica, njezin dragi Gjurica, da ju ovako svu zažarenu zapazi? Bi li ostao ravnodušan ili bi...

— O Bože, joj, kako j' ono... ono lipo bilo.

Istina, nju prekoravaju i danas još svi ukućani, ali njezina vjera u konačnu pobjedu tvrda je i tu nitko oboriti ne će, ne može. Samo da još nije onaj nesporazumak, one nejasne niti,

koja je zamrsila čitav njezin život. Često se trsi, da pronikne u njezino postanje, pa kad već misli, da je dokučila, kô da nešto pukne, klupko misli izmiješa se i zaprede, a ono nejasno zamagli oba oka.

U takvima časovima sjedne kraj djeteta, skutri se ko siroče u zapećku, pa samo što gleda u svoje čedance. I gleda ga, gleda... gleda. Desnom nogom zakvači za nogu kolijevke i stereotipno diže i njija, njiše i gleda, a pred očima kô izmili Ilje Adamova Gjurica, pa kô da joj se smješka i stidno zagledava u velike i okrugle, a suvlažne oči.

— O, Gjurice, da ti vidiš... da ti... ti... ti.

I Marena stisne pesti, raširi ruke i kao da očekuje njegov topli, a zdravi zagrljaj, ostavlja u tom položaju ruke i čeka... čeka, a oči samo što ne iskoče od snatriva čeznuća i tajnih želja.

Da sebi ovakovo stanje još jače dočara, usiljava se i duhom prolazi sve tamo od njihova gumna na salašu, gdje je upoznala Gjuricu, pa do gradske ceste, kad ga je olpratila s drugama. I onda ispituje sve ono, što bi za drugoga bila možda i sitnica, ali je to njoj nada sve milo i sveto baš zato, što u takvima časovima nije ni zamišljala na protivno. Ona je znala, da ju on ljubi, da u boj polazi kao

čestiti Hrvat, koji je svijestan svojega poziva, a sve drugo neka je na strani. Što mora i treba da bude, bit će u svoje vrijeme. Eno ona se sjeća, da se zapravo nijesu pošteno ni oprosliti, već onako na brzu ruku stisli ruke i toplo cjelunuli. Nije tu bilo vremena za suvišna pitanja i odgovore, kada ti pod nogama gori, a nijesu ni iskazane želje. Sve su to i on i ona osjećali duboko u srcu, gdje se prelilo u veliku a toplu rijeku, koja je prostrujila po čitavom tijelu do u najsitnije žilice. I da joj je tko onda i u onom času prigovorio, da je Gjurica iz bokčinske svojte, da će joj se iznevjeriti, da će ju zapustiti, i u nje se naći dijete, a što joj se tijekom godine dobacivalo dan na dan, proburazila bi ga najlučim bodežom veselo i odlučno, kao što je Gjurica otišao vedro i hrlo na ratnu poljanu.

Nije joj kazao, a ni ona njemu, ali mu je srce govorilo: Jer vidim, da me ljubiš, jer sam o tome uvjeren, srćem pred ubojito oružje, a ona: jer si vjera i junak, a imaš ljubavi za mene — puštam te rado, pod srcem nek bdije plod ljubavi naše, s kojim ću čekati sunce, da ogrije prag mojega doma, naše budućnosti...

Vrijeme odmicalo, a niotkuda glasa, nijedne utješne riječi. Bar da su se mogli vjenčati, radi dječjega imena. Ili da se s njime

prije dogovorila, kako i što će. Ovako je teško, a glasa niotkuda. Jedino kad bane u selo koji od vojske na dan dva dopusta, napune se kuće sve od reda. Suprotične vijesti sve jedna drugu tuče, a ljudi, onako neupućeni čas vjeruju jednom. čas drugom. Nadje se i pametnih glava, ali njihova se ne sluša ili ako se i sluša, a ono tek djelomično.

Marena je za sve vrijeme otišla samo jednoć do mjesnoga župnika, a ovaj ukratko svjetova: čekati!

— To je jedino i najpouzdanije. Ne kloni duhom, već vjeruj sama u sebe. Naša vojska bori se poput lavova za pravednu stvar, a ta mora pobijediti. Ako ti vojno padne — pao je za svetu stvar i ta svetinja ide i tebe i tvoje dijete. Istina, nije baš trebalo, da bude... ti me razumiješ, ali kad je već Bog dao, a ti snašaj samo prijekorno i čekaj. Nadaj se i čekaj. Pravda vazda i kraj sto nepravdi mora pobijediti.

— Mora, o Bože, pobidi' će... mora. To će i biti... to će i biti. — — —

U tom čekanju proživjela i pô današnjega dana Da ne prekori samu sebe, svoj porod i milu uspomenu, izvukla iz bašće omanji borić, pa onako potajno počela ga kititi. Nekoliko šećernjaka, malo jabuka i oraha, tamo, amo

zatakla svjećicu i nanizala srebrne papirnate lance. Kad je bilo sve gotovo, pogleda u zipku na dijete, gdje spava, a onda polagano odjapi vrata, pa da će u kuhinju, maji.

Zagleda unutra, a kuhinja prazna, dok u zadrugarskoj kući, istom što ona na vrata, a svi u ciku:

— Snaš — Marenو, snaš — Marenо!

Žena zastade. Što to znači? Da je zlo, bilo bi psovki i tužnih lica, a to sve igra od uzbudjenosti.

Bać-Tomašev rastvori novine, pa ravno pred kćerku.

— Ev' ovdikar, tu piše... Marenо, tu piše... ev' ovdikar. I — iz... zla — zlatne... na — naše knjige...

— 'Es čula, tu piše „zlatne“.

Onda baća Tomašev udahnuo u se veliku količinu zraka i onako od komada rastumačio, da tu piše o Gjurici Ilje Adamova, da je bio tri puta u ljutom okršaju. Borio se kao lav, to mu pripoznaju s počitanjem najviši carski ljudi, a poslije boja pao u ropstvo. Tu je proboravio preko osam mjeseci; a otuda prije nekoliko dana izmakao i donio važne vijesti, svojoj bojnoj četi broj **.

— I zato je Gjurica Ilje Adamova, rodjen u S... ma, dana... mjeseca... godine... promaknut

od vodnika na narednika i podijeljenja mu velika srebrna kolajna za hrabrost, što će se i javno proglašati i u njegovoj općini, kao rijedak primjer požrtvovnosti, junaštva, poštenja i odanosti svojemu kralju i domovini.

Marena se skamenila. Proplakala kao dјete i već htjede otići u kiljer, pa da se od nenadane sreće sabere, kad li se otvore vrata, a sjedina župnik nazove Boga i rastvori lisnicu.

— Evo sam vam donio lijepu božićnicu. Piše Gjurica Ilje Adamovog, da će doći za koji dan, a medju to šalje Mareni kao svojoj ženi — ovo je župnik osobito naglasio — prsten u znak skore vjeridbe. Velika borba, ropstvo, pa opet borba, jaka i čelična, razlogom je, da uz najbolju volju nije mogao javiti nikomu. E, znam ja, nije tamo do pisanja, gdje pišu vatreni metaci... Evo, to sam vam imao reći.

Gazda zadruge, da ne povrijedi kućni adet, zahvali na osobitoj vijesti, pa i sam poprati župnikov govor.

— Pravo divanite, molji' ēu, velečasni, tako j' to. I ja s' tako mislio... baš tako. E Bože, Bože, kô b' s' tomu nadao... pa tako brzo.

— Tako nenadano...

— Pa tako lipo.

— E, Marena, baš t' je sikira pala u med...
Pa i treba, čekala s' dosti, pa eto i dočekala...
indi.

A Marena ni da bi riječ, već pobrza u kiljer. Jednom zgrabila dijete, a u drugu okićeni bor, pa natrag u zadrugarsku sobu.

— Evo, pa kada j' već radosti, neka j'
svima... za sreću ove kuće, a na slavu Božju.

I ona sva oživjela, samosvijesna, snažna
i jaka zapjeva grlato staru hrvatsku, drugi prihvate i vedri glasovi „Radujte se narodi!“ zaštajaju prostorom poput snažnoga psalma. Puni
i zvonki pijev lupao je i kidao zidinama starodrevne zadruge. U tili čas i kao da su dogovorno pokopali nedavnu prošlost, pozdravlja-
jući svesrdno i toplo: novi a ljepši život... život
pun ljubavi i tiha spokojstva. — — —

M A M I C A.

Tih i spokojan dan oživio iznenada. Kuće domaćina gosta u kuću, pa kako to već biva, ponudio mjesto, da se održi stari adet.

— Sam' nekate ovdikar, jer tu sidi moja majka. Znač', da mi dodje i sâm biskup... i njemu b' to kaz'o. Sve bi mu dao, sam ova stolica ostala b' prazna. Ona mi je sve, bez nje ništa.

Učitelj se trgnuo u misli, pa sve čeka. Onamo mu sinčić u razgovoru sa dvjema djevojkama, koje su bile iz susjednoga sela, a ovamo kad — tad skokne na čas u goste, gdje prečesto zasjedne do sitnih sati.

U to ušla u sobu vremešna, ali pristala žena sedamdesetih godina. Neobična svježina ogleda se u njezinoj skrbi, kako bi svatko u domu bio na svojem mjestu, a ona tek rukovodi i briga vrhu svih. Crna marama na glavi nešto se spustila nad čelom. Sitne oči pune sjaja, nešto oslabile, ali procinava pogleda.

Kad ugleda gosta, a ona ravno pred nj.

— Vi ste to, pa de...

I jedva što pruži ruke, sagne se i zagleda gostu u lice.

Bać-Tomica isprsio se jače, pa će da ju prekine :

— No, a kako s'... jesu l' nake ?

Učitelj gleda i ne razbira se. Šta gledaju? Čemu to pita?

A dobročudna starica samo kimne zadovoljno glavom i odjuri dalje :

— Pametne oči.

*

— Eto vi's, tumačio Tomica, to j' njezino prvo: gleda gostu oči, pa ako s' „pametne“, ondakar je dobro. O vama je bilo puno govora, kad smo gledali fotografiju, i ona vazda pitata: Sam' da m' vidim oči, pa ako j' ko na slici — e, ondakar s' pametne...

I vidjela je...

Ručak započeo i govor otpočeo. Pa jedva što starica unutra, a ono svi u glas: Mamica ! Tako nježni sin, tako unučad, tako bać-Tomica, tako seoski poštar, tako star-Stoja... tako svi.

Učitelj razdragan, pa čisto uživa, što sipa mudrost Paveši i Marenij, a to unučad mamice. Sad barem da i njoj ugodi ma kako i da joj tako još jače udje u volju, a ovamo opet da se pokaže, da i sâm poštuje starost.

Pomogao mu bać-Tomica.

— A što ono, mamice, da će te zatražiti u našega učitelja — a?!

Mamica nasmješljivo pogleda unaokolo, pa kao da joj se neće, samo mahne rukom

— Id' mani me se; što ja...

Poslije počela sama.

— Gospodine (treći slog riječi naglasila je nešto jače), ja bij Vas nešta zamoljila, znat' za moje cure.

Učitelj sio nešto ukočenije i s osobitom pripravnošću čeka glas molbe.

— Prvo j', da s' glavom tol'ko ne kicoše, a drugo j', da kosu ne kovrče...

Kicošiti glavu znači, da je previše gizde i njome zaokreću na jednu stranu nahero; tomu se dade doskočiti, i tu će njegova tamo već koristiti. Ali kovrčati kosu — e to su ženske stvari, koje nastaju povadjanjem za drugima, a ovo prelazi u običaj, modu. Tu je zato teže nešta učinili, a najzad, to curama baš loše ne стоји па ćemo im zar kratiti i to jedino veselje.

Da riješi prvo, obećao je svoju pomoć, a za drugu pribjegao higijeni.

Znate, mamice (ovu je riječ i sam na zgodnom mjestu prvi put uhvalio i jednim udarcem ubio dvije muhe), znate mamice... kosa je u njih masna, premasna, a kovrčanje

suši, a pametni ljudi kažu, da je to za zdravlje. Pa zašto im branite, kad im to hasni? Samo neka ne bude previše. znate mamice...

Razlaganje se primilo na obje strane sa zadovoljstvom i poslije udarili u divan o ratu.

Bać-Tomica pripovijedao, kako je naša mornarica potopila neprijateljsku krstaricu.

— Bila t' je velika kô naše selo... tako pedes't metara. Na njoj ljudi kô mravi, a zlata na vagone... sve vreća do vreće. Ondakar t' došla naša ladja, pa licem u lice. Top opali i pogodi.. pogodi baš u sredinu, a Taļjanac se nagnuo na drugu stranu.

— Joj, Bože...

— Silni ljudi... pa 'esu l' baš svi pali u vodu?

— Svi... svi do jednoga, a more pljus, pa nikojemu ni traga.

Šutnja i mir. Učitelj se uozbiljio, a djevojke lamataju rukama. Bać-Tomica ogledava lijevo, pa desno, i sve nekud zirka, e bi uočio pravi dojam svojih riječi, a mamica samo gleda i gleda pred se, pa onako iznebuha upita:

— A 'esu l' se derali jako?

— Kô?

— Pa oni... ladjari.

Bać-Tomica se nasmijehne.

— Indi... to s' razume. Bilo tu vike i strke, a plača ko kiše... tako t' barem pišu novine.

Mamica se digne; i ne osvréući se na društvice podje put kuhinje. I korakom i držanjem očitovala je jasno, da više ne mari za pripovijedanje grozota, iako je malo čas prije i sama učestvovala u tome.

— Pa šta to? Kuda, mamice?

— Kuda?! Idem... ne ču više da slušam, kad se deru. Kaki s' to soldati, koji plaču! Naši tako ne rade ni na samrti. Aja, toga ne rodi!

Dospjela već na prvu stepenicu, a usta još u šaptu: Aja, toga ne rodi... ne plaču naši.

Kad je druge nedjelje došao učitelj ponovno u goste, da mamicu izvesti o potpunom uspjehu svojega ulječanja na unučice, pokazala mu kartu jednoga vojnika, koji javljaše iz ratne bolnice, da je teško ranjen, ali ima nade, da će ozdraviti i opet poći na neprijatelja. Pa onda piše: „Ako ga ondakar uvatim, nosit ču ga u zubima, pa ma glava pukla u troje, a ja umro oma. Al kažem vam po duši, ako ga uhvatim: ne bi ni dunio, već samo punio... takom duše moe!“

Čitavo pismo nije ni pročitao, a ona mu upala u riječ sva sretna i presretna, što tako misle i drugi. Jeste l' sadikar čuli, elo tako misle i drugi... ne dere t' se 'rvacki soldat, pa da m' baš metneš nož pod grlo... ni onda.

Šta više, mamica je bila uvjerena, da mu pjesma titra ustima i onda, kad je već mrtav.

— Pa zato i zatvori oči, a za Tal'jana kažu, da s' izbulji...

Njezine riječi našle naskoro potvrdu u poruci prve susjede, kojoj je muž pao na ratisti, a inače bio poznat kao slabici i dosta plašljiv čovjek.

— Elem i on... neka m' ko sadikar dodje kazati; nije tako — toga Ću sikirom po glavi, pa došla makar pod višala... bilo što m' drago.

I mamica se tako ražestila, da je marama popustila pod vratom, a oči zamaglile od suza. Kako je u poodmakloj dobi stresla se kô u groznici i sva srvana čisto klonula. Njezina vedrina kô da je propala s onom krstaricom u more i ona od toga časa počela starati dan u dan, a u kuću se uvlačila neka nesnosna šutnja i prigušena sjeta...

Sirota mamica !

P R V E N A C.

Već za nekoliko dana i u selu se pročulo, da novi učitelj piše knjige, a za dvije, tri nedelje to se isto reklo i za njegovu ženu.
— To s' ti školovani ljudi... i on i ona... pišu knjige.

Jedva što ugasne dan, a seljaci, sve jedan po jedan, pa kuc na prozor.

- Dobar veče.
- Dobar veče.
- Kako ste u našemu selu?
- Jel' tu bolje, jal' tam 'di ste preje bili — â?
- Pa šta radite?
- Imal te l' dice?
- Koliko?

I pitanja se zaredila, a gospodin Miloje Vladojević prijazno odgovara, samo da ne bude zamjere.

Tako prvi, tako drugi dan, a onda prekrili prozore gustim zastorima, pa kad tko kvrc po oknu, oni dušu u se i nikom ništa.

— Vi'š ti nji... bajagi spavaju, a vidi se svitlo.

— Nij' u redu... ne kucamo t' mi na ludje već na svoje rodjeno..., općinsko.

Čik Naco Markene nikako da pronikne u krilatcu: pišu knjige. Kako se to pišu knjige?, Pa kakav im je to sadržaj? On se doduše sjeća svoje „Početnice“ od koje nije dalje ni došao, znade za „Vinac bogoljubnih pisama“. a video je i školski ormar sa jedno pet redi velikih knjiga. Kakve su to knjige — nikada mu nije palo na pamet, pa da koga zapita, a sada odjednoć dolazi to pitanje samo od sebe.

I ne časeći više, kapu na glavu, pa učitelju u stan.

Isprva mislio, da bi bilo najbolje pokucati sa ulice na prozor, ali je od toga odustao.

— Ne ć' mi odgovoriti, pa eto t' sramote.

On zato kroz baščine, pa na kuhinska vrata. Kad tamо ne malо se začudi, a vrata odjapita širom. Kuc ovamо, pa kuc onamо i on ravno u sobu

Petrolejka slabo tinjala, a crveno-žutkasto svjetlo osvjetljivalo oveći okrugao sto, za kojim je gospodin Miloje Vladojević sjedio i ispisivao red po red na žutkastom tabaku, dok mu je žena prebirala po odebeloj knjizi.

— A-a... on piše, a ona s' uči... pripra-

vlja za poso, pomisli čika Naco, pa kako ušao, tako se prislonio uz vrata.

— Došo s' malo na divan,

— Pa dobro došo.

Učitelj kimne glavom i nastavi pisanjem.

Učiteljica pogleda došljaka i zapita, kako mu se svidja u stanu.

— Pa eto... pišete knjige.

Ona se nasmije.

— Ne pišem ja sada knjige, već čitam pripovijest, a moj muž pravi istom načrt sadržaja. — —

— Za knjigu?!

— Za knjigu.

Čika ušuti. Dakle je istina. Kradomice pogleda čas nju, čas njega. Ona je i dalje prebirala po listovima. Pričinilo mu se, da broji štampane retke, a on sjedi, sjedi kao što to i on znade, pa piše, piše... hartija sve šušti, a pero samo što struže... struže.

— A vi brojite, koliko ima — à ?

— Brojim štampane retke.

— A zašto ?

— Tako, da vidim, koliko će dobiti honorara, znate. to je novac... za moju pripovijest.

— Što s' ti — Vi napisali ? Pa zar s' to plati ?

Zebnjom u srcu očekivao je odgovor. Istina, svaki posao treba danas platiti, ali je li

i to spada u posao? Njemu je ruka teška, on nije školovan, ali da je, što bi to bilo za njega ispisati desetak tabaka na dan, pa i više. Ovakovo, ruka teška, koža udebljala na prsti na, pa jedva drži škljocu u rukama, a di bi onda držao tanano držalo. Kad je čuo, da će za kratku priповijest od šest strana, dobiti učiteljica, barem se tako nadala, kojih tridesetak kruna — čika Naca izbečio oči od čuda.

Trideset kruni... pa u to ratno vrijeme za dva tri sata posla... Bože m' prošti, pa tol'ko t' ne zasluži ni ban. A istom ja, ko' treba da radim po nedjelju dana... i kako raditi.

I on stao sve pažljivije pratiti učiteljev posao, a u duhu već gleda, kako za debelu knjigu slaže rpu banaka.

Te noći nikako da usne. Ne će san na oči, već sve nekakva slova, pa slova. Onda stali skakati listovi. Jedan trči ovamo, drugi onamo, dok se ne poredaše na stolu sve jedan na drugim. List po list, pa čitava knjiga. Čika Naco sio za sto, umočio pero, a ruka ide sama. I tek što strugne opankom po nabijenoj ilovači, a tabak isписан Za nekoliko časaka i on ispisao sve, pa da će poslagati po brojevima U to dune vjetar, a listovi širom: i kroz prozor i kroz vrata i u dimnjak i na banjak... svuda.

Kad se probudio, znoj sve curi s čela, a prsti kô da drže čvrsto skupa.

Upali pa uljenicu i potraži papira i crnila.
Što smislio, to učinio.

U na-še-mu se-lu ima...

— Ja : a šta ima...

I-ma mno-go lju-di...

— Pa ide t' to... ide.

Pokušao to napisati brže i u tili čas ispisao prazno polje papira. Nije doduše bilo Bog zna kako, al' dalo se čitati. Barem je on mogao pročitati.

Sutradan izjutra, tamо prije škole otišao opet učitelju

— A, moljiću, kud Vi to pišete ?

Učitelj se začudio upitu, ali odgovori i povrh toga razjasni, kako su najveće hrvatske novine ove, pa onda vladin list onaj, jedne izlaze svaki dan jedamput, jedne čak dva puta i kako već koji.

— A taj t' što izlazi dva put, mora da ima svašta. Onako : i ovo i ono...

Učitelj doduše nije razumio, što pod tim Naca misli, ali je potvrdjivao. Na polasku se još našalio i dobacio, ako znade za kakovu vijest, neka napiše, pa će ju poslati ti „Hrvatsku“, „Narodne“ ili „Obzor“.

— Kako j' ono kaz'o ; O-o-zor... aha Ozor.

I ne čekajući odgovora, sam je sobom nastavio: Viš ti njega... da m' ja pošaljem. Jok, braco, nis ja lud, pa da m' oš pomognem trpati mo'e pare u njegov 'žep... ne rodi toga.

To isto još poslije podne kupio kartu dopisnicu pa pisao ovako:

Uredništvo!

Javljam t', da j' u našem selu 100 kolere. Jedan čoek umro odma!

Seljanin.

Pripisak :

To košta 10 krona, a karta 1 kronu. Kad dobijem pare, kaz't ēu vam, što j' bilo s onom devedes't i devetoricom.

Čič. Ivo

Je li to uredništvo lista, koje donosi „Svasta,“ a izlazi „dva puta svaki dan“ štampalo — nije pomenutom selu poznato, budući da se nekoliko brojeva zaredom baš od pomenutog lista izgubilo na pošti. Uzmimo da jest, onda nas još uvijek tare velika briga, a kako mu je — i koliko — poslao honorara, što ga je zatražio. Čič Ivo nije potpuno podpisao svoj naslov, mjesto i zadnju poštu.

NA PROLAŠKU.

Pustara Illova prostire se duž vlastelinskih polja i pašnjaka. Čim izadješ iz sela, udare ti u oči nizovi jablana. Po sata hoda i eto nas do bijelo okrećenih stupova. Otud vod puteljak najprije do hambara, šupe i staja, koje se poredale u okrug, a ovim svršava djubrište i omašna zidanica. Vanjština je neugledna. Debeli zidovi i jake grede proviruju iz pokrajnih strana. Vidi se, da se kod gradnje nije štedilo, jer umjesto čamovine zija strop od teške hrastovine, koja izbija i iz neoličenih vrata i prozornica.

Majur-gazda, čič-Tomaša, smirio se ovdje sa ženom i nekoliko unučadi. Muškom djecom uočće nije imao sreće. Jedan mu sin, stariji, pao za mlada s plasta sijena i ostao kljakav na desnoj ruci, mladji mu umr'o u trinaestoj godini od neke priljepčive marvinske bolesti, a zet jedinac stradao kod blaga. Jedan ga radni vo prignjeo uz sijalo i slomio rebra, pa je za nekoliko sati izdahnuo. Nesreća, pa ne-

sreća. Sad da je bar muške djece, a kad tamo, sama ženskadija. Jedinac Stoja jedva poodrastao, a vazda slabušak. Tetoši oko njega i mati i baka i dida i seke, a ništa ne pomaže. Čim udari jesen i hladni vjetrovi, a on odmah nazube, pane u vrućicu ili dobije kozice i što već dodje. I tako to ide od listopada, ako je rujan lijep, pa sve do konca ožujka, početka travnja. Sad se malo oporavi, i to je sva sreća, jer može pripaziti na perad, pa da bude što manje kvara. On sam čitav je dan bilo na polju, bilo kod ljudi. Pomaže tu onda i žena pa i kći. Samo se to ne da upotrijebiti za sve, a kako se on drži adeta u svemu, on im i ne da svaki posao. — Id', boga t', di s' ti za taj pos'o... tu treba muška glava, a ne duga kosa.

I sad pogleda Stoju, a ovaj čim nanjuši, da bi mu se ime moglo i samo izgovoriti, duša u se, pa šikne iz sobe, a u sebi pomisli: Idem ja, dok je još vremena. Pri tom se usiljava, da se pokaže što prijazniji prema svima, da nikoga ne uvrijedi, ne ožalosti, ali mu ne ide od srca, pa ne ide. A za ponudjeni posao drži, da nije za njega. I tako vazda čeka... čeka ono pravo. Što bi pak to moglo biti, ne zna ni sam. On samo osjeća svuda i na svakom koraku neku silnu pustoš, dosadu. A ta ništi, ubija...

Više puta je i pokušao, ponudio se taji*) za posao, prihvatio ovo ili ono. Djed sve uživa i raste kao kvas u koritu, pa kad samo podje časak drugamo, okrene i pogleda, a ono Stoja već strugnuo, iščeznuo.

Čiča Tomaša planuo ko ris.

— Šta, ti'š tako, pa menika čitav dan lengarili... aja, ne bude toga, da ma t' o'ma utuko, ub'jo ko pseto.

I bubonci padali kao kiša. Udarao oštros, jer se ne mogao savladati. Nikako da razumije, da se čovjek prihvati posla, a ništa ne privede kraju. Kasnije mu bilo žao... Umio on sebi nazorno zamišljati do u sitnice budućnost njegovih. Eto on je star. Zdravlja dosta, i to je sva sreća. A ovamo jedina muška glava uz Stoju. Ako umre, što će biti? Ako Stoja zasuče rukave, može ostati uz maju, pa za nekoliko godina voditi posao i sam. Da on hoće, ali tu baš leži kvaka, to je baš ono, što ga smućuje. Da je samo to... Onda dodje druga strana. Dječak je boležljiv. Opaža to dida, pa se tješi, da je to pravi uzrok i budne mu žao za sve one prijekore i neprijazne riječi, kojima obasipa dječaka. Sve bi to on i pregorio, ali dječakova šutnja...

— Da m' barem kaže: tako j' i tako, ja l'

*) Naziv od dragosti za djeda, a za babu (bakicu, a rjedje: tajicu) obično baba ili stara majka (maja)

'nako i 'nako; al on ništa... baš ništa. Samo t' gleda i gleda... ko janje. kada s' vodi na zaklanje.

I čiča Tomaša napustio psovanje, napustio batine.

— Neka j' sve 'nako, kako bil' mora... nek ide. — —

I kao da želi odagnati od sebe svaku neugodnu misao, mane rukom i naglo zakorači na posao.

— E, glavo, valja t' nastaviti 'di s' stao... u ime božije.

*

Došao i konac srpnja 1914. Baš se posao posvršavao i čiča Tomaša dobio nalog, da poneše u grad uzorke žita. Da mu bude lakše pozove Stoju.

— 'Oš u grad... vozit ēmo žito?

Dječak oživio. Ono nešlo inače mirno i zavučeno iščezlo. Starac tome nije pridavao nikakve važnosti, jer je dječarac vazda oživio, kad je trebalo makar i za časak ostaviti llovu. Samo što je to bilo vrlo rijetko, jer mu je posao u glavnom i stojaо u tome da sjedi i čuva pustaru. Treba li šta, pošalje svinjara ili djologaša. A od vremena do vremena eto i samoga špana.

Put do vlasteoskoga grada vodio kroz

pet sela od kojih su zadnja dva spojena mostom preko Karašice.

Stoja sjedi kraj djede, a očima sve striže sad tamo, sad amo. Selo ko i drugo selo: dva niza kućarica protegla se uzduž i po kada prodje koja seljanka, seljak ili se skupilo dječurlije, pa u jarku pucaju iz topa ili se nagnaju i kako već koji...

Blizu općinske kuće opravljao zidar poveću zidanici, a dječarac od kojih osam godina, baš vršnjak Stope, prinosi majstoru u korilancu iz poveće jaruge pomiješanu ilovaču sa sječkom od slame.

Vi's, vi's... kako t' nosi... jedva s' miče... lendura.

Čiča Tomaša baci pogled na onoga dječaka, pa na Stoju. Šta je to? Otkad se njegov junak zagrijao za posao! Da to on kaže, koji je u radu ostario, još bi razumio, ali ovako tek na silu izbaci više kao prijekor:

— Id', bogati, šta s' ti brineš za drugoga, kad sam ništa ne znaš... ne radiš.

Još on ni dorekao, a Stoja priskoči iz kola. Strugne do dječaka i trgne mu koritance i s njim do ilovaste žbuke. Zagrabi i odnese majstoru.

— Et', pa kad već koga služiš, a li služi, vako ko ja. Rad' oštro, a ne ko da s' mrtvac: bi l', ne bil'.

Dječak ga samo nehajno pogleda i ni da bi riječ, a Stoja sav uzrujan potrči za kolima.

— 'Es vid'jo... lako j' vidiš, kada s' udari nešto 'edampot. Al deder ti, baja, jedno dvaest, pedeset. Deder to, pa kada t' ja zapovidam... onda.

Stoja dušu u se, pa ništa. Ovaj nenadani pritvor pomeo mu tok misli i nije znao, što bi odgovorio. Nije uopće bio svijestan, što je sa onim primjerom htio i sam. I polako stao uvidjati, da je pravo u dede, koji to sve bolje umije i znade, a sam i nije za takav posao. Još jedamput, dva — da, ali za više ne. Pa onda to može i svaki drugi.

U to su stigli do seoskog groblja. Pred ulazom bila u živahnu razgovoru dva starija seljaka, a iza njih valjda sinovi, s vojničkom kapom na glavi.

— Hvalj'n Is's!

— Uvik hvaljen. Nego, a šta j' verbovanje
— a?! 'Es' to tvoji?!

I čiča Tomaša sipao ljubopitno sve upit za upitom.

Razgovorljivim starkeljama, dobro došlo i stali na dugo i široko, sve upola glasa, razlagati, kako će biti rata, pa nema druge, već valja t' braniti cara i domovinu, treba t' dati šta j' pravo, jer ko tebe 'rani, valja da s' i

brani, pa onda nema tu druge, već kud svi, tam' i ti, svi za 'ednoga, 'edan za sve... svi na obranu našega cara. — Bog mu do sve najbolje! — pa ako j' dobro njemu, dobro j' i tebi.

— Ja tako j', tako... treba.

I povladjivanju ne bi bilo kraja, da se čiča Tomaša nije sjetio svoje dužnosti i još dobrano pola sata vožnje. A u duši mu bilo žao, što nije za jedno tridesetak godina mlađi, pa da se i sam javi u vojnike, ili kad nije on, a ono barem da ima sina...

U to ga stao unuk iznova zapitkivati ob onom i ovom, a deda zastao u mislima i ne-kud mu se ko služi pri pomisli, da ne može dati za cara i domovinu ništa. Et' ni 'voga drišlju i okom baci pogled na Stoju.

Korak po korak i toranj vlasteoskoga grada provirivao sve jače kroz mnoštvo jablanova, a pridolazilo i više vojaka. Kod prvih trgovišnih kuća čulo se već i popijevanje uz cilik samice, a podalje mnoštvo naroda, koje se skupilo pred zgradom poglavarskva.

Stoja kao na iglama. Najradije bi zašao medju ljude, pa da zapita, je li već rat započeo i s kojim uspjehom. On je bio čvrsto uvjeren, da kad ovoliko mnoštvo navalii, uspjeh je gotov, ne uzevši u obzir, da su ovi ljudi golo-

ruci i da ih istom valja oružati, a onda spremiti na boj. Sad barem da još sazna za pojedinosti, kud će ovi ljudi, pa kako se to ratuje, kako to izgleda, kada je na okupu jedno sto, tisuću — vrlo mnogo vojnika, koji uz puške na ramenima imadu i velike topove, i to mnogo, i sve se to pomicе uz zvukove glazbe, trublje i udaranje bubnjeva,

— To mora da j' strašno... strašno.

Pa kako onda mogu svi prolaziti tijesnim sokacima, a pogotovo, kad treba prijeći most — kako da se ne sruši:

— Nije l' naša čuprija preslabaa za prolaz mnogo... vojaka?! Pa istom ona tamo kod Crnoga puta, preko zelene mlake*)?!

I dječak sav zabrinut gurne dedu :

— Kako b' bilo, da mi ono popravimo i podmetnemo koji balvan. — a?! De, pa da i mi što uradimo za cara... treba nešto.

Čiča Tomaša kimne glavom, a nešto vedro preleti mu licem. Pogleda bolje u dječaka, a pri tome osjeti, da su mu se zarumenili obrazi, a krv jače šiknula tijelom. Čisto se zastidio sam nad sobom, što se dao raznježiti povodom dječijih riječi.

Ova nejasnoća u čuvstvovanju, koja ga od časa na čas sapinjala jače, izbjije krepče,

*) Naziv za potočni tukav.

kad je dječak sa mnogo topline, neobičajeno inako, zamolio, da se požure.

— Žur', tajo poslom... mogli b' doći vojaci, a čuprija slaba... a treba t' i nama, da za nj' nešta uradimo, kad već nitko od nas ne mož' u rat, a ja s' premlad... indi.

*

Stoja te noći dugo i dugo razmišljavao o ratu, ljudima, vojnicima, pa što je dulje zurio u tamu, pred očima nicala sve slika za slikom. Pa oni silni vojnici. Jedan ljepši i jači od drugoga. Na svima novo odijelo, puceta kao od zlata, kapiši se sjaje, a puške sve proviruju nad glavama. A ima ih Bože mili, kao da niču iz zemlje. Pa čim više vojnika, tim žamor veći U to na protivnoj strani stupa druga rpa ljudi On gleda, ali nikako da ih prepozna. Vidi samo, da su drukčije obuveni i jedva što se pojavili, puška plane. Plane druga, treća... Rado bi se nekuda sklonio, ali kuda? Traži majur — a tamo velika voda. Nema druge, već zakoračio, pa potrči do vojske. Išao je dugo, a vojske sve više. Pogleda bolje, a ono iza njega stupa mnoštvo junaka i kud on, tud i oni. U tome se sjeti dede i čisto mu budne žao, što mu to ne može pokazati. On se doduše još sjeća kroz maglu, da je nedavno bio dječarac, vazda ljenčina, a dida i svi njegovi korili za

sve. A eto to je prošlo, pa sada, gdje bi ih mogao djelom razuvjeriti — ne vidi svojtu, već vojsku, koju predvodi. Okrene se još jednom, pa kad je vidio, da su pregazili vodu, a neprijatelj blizu, zapovjedi da se late pušaka. Jedva što je on to smislio, a oni već pripravni, pa čekaju samo daljnju zapovijed. Što lupio rukom o ruku — a to rat u punom jeku. Njegova glava, samo što ne pukne. Osjeća vatru, peče, tu je nešto silnoga, što bi rad, da ga smlavi, a on se ne da, bori...

— Tru-tru-trutu-tru — — —

— Soja, So-ja... ustani, evo vojaka, ustani-i.

Dječak protare oči, a vojnici sve jedan za drugim prolazi cestam. Četiri po četiri u redu. Stoja se zbumio. Nikako da se sabere. Pogleda bolje, a to na njemu ni traga vojničkom odijelu. Skoči iz kreveta, pa će k prozoru.

Dan bio svijetao, a nebo čisto. Moglo je biti vrlo rano, jer su prozori bili nahukani. Rastare staklo i prisloni glavu. Gleda. Vani buka. Čini mu se zaista, da idu ljudi.

Njegovi poustajali, a poustajala i ostala majurska djeca.

U time i pjesma sve jača.

Upita dedu, što je to, a ovaj samo mahne rukom.

— Idu u grad... na prisegu.

— Vojaci?!

— Da, za rat.

Ova zadnja bila je dosta, i on zgrabi kapu, pa bjež na ulicu.

Dva kršna momka zapjevala, što ih grlo nosilo improvizirajući sami od sebe i riječi i ariju. Podekivanje i refren: „Šalje mene dado u vojнике“ kidalo seosku tišinu, a djecasve se rivaju, tko će više naprijed i stupati što bliže kraj okičenih momaka.

U to jedan zavič :

— Ej, ti tamo, dones' mi čašu vode !

Dvoje, troje potrči u isti časak.

Stoja za njima. Oni brže, a on za njima.

Jedva što je uhvatio čašu, i zagrabilo iz kabla, a to pred njim već drugi nosi, pa da će pružiti.

Stoja se zacrveni. Gurne onoga, što je pred njim, istepe mu vodu, a sam pruži preko njega svoju čašu.

— Na pij' od meneka, ja znam bolje. Šta j' rat, već ovaj od bab-Staše. Taj t' nije naš grad ni vid'jo, a ja s' tamo već bio. Moj ded je čiča Tomaša.

Veseli momci slušajući i ne slušajući dječaka, prihvate čašu, pa kad su ispili, podiju sa ostalima dalje.

Putem susretnu čiču Tomaša. Onako razdragani zaviknu još jače, pa mjesto da starca

pozdrave, veselo ga potapšu po rameni i povuku sa sobom.

— Od s nama, sadikar nas baš podvor'jo tvoj Stoja... vraški dečko... 'Od s nama. Ej, šalje mene dado u vojнике. — — — — —

*

Pjesma iz punih grudi kidala i tresla prvo požutjelo granje i lišće, mladjarija odmicala korak po korak, a deda obuhvatio Stoju, pa krenuo u kuću. Putem je više osjećao neg inače, a i dječak mu se pričinjao, da se promijenio na bolje. Ta to već eto kažu i drugi.

— He-he-he... Stojane.

I čiča Tomaša obavije dječaka jače desnom i jakim zamahom privuče ga na grudi.

— E-he-he-e, ka š' ti menika 'vako za cara, alaj ē te ondakar okititi 'rvackim barjakom, pa da s' vidi, koj' čič-Tomašev. Zna' ē ondakar, da t' je deda čoek, ko' časti sve što j' poštено. E-he-he-e. A sad 'ajd, pa ē'mo na poso... nij' druge.

I dječak zakoračio vedrije uz svojega taju koji je pod dojmom dogadjaja zadnjih dana : od toga časa počeo živjeti novim životom... život pun nada i očekivanja.

L I J E S.

Ostao sam samcat, ko ona suha klada, a uz njega privio se šestgodišnji Danilo. Slabunjavo dijete ginulo dan u dan. Najposlijepo blago usnulo. Pa kad je nadošao dan veselja i najvećoj bokčiji, otišao ded — Ilarija u obližnju varošicu i kupio za zadnje pare lijepu drvenu škrinju.

— Nek ne kažu, da ga nis' pošteno zakopao... rano moja.

-- Pa kako? Jesi li došao kolima, pa da sanduk odvezes?

I trgovac stereotipno ponovi pitanje. a deda ni bele.

Gle: na to nije ni pomislio. Put od njega do sela udaljen je za dobra tri sata hoda. Kolije u selu nema, a i što je, stići će istom pred večer... na Badnjak, dok pokupuju, šta već treba kod kuće a taj dan. A zar da doteleži na petari? Pa sam samcat?!

I on udari u razmišljanje.

— Pa di j' sanduk ?

Trgovac pokaže.

— Znaš, treba ti uzeti nešto veći, jer se poslije smrti protegne.

— Indi... a da.

Gle, na to nije ni pomislio. Veća škrinja, veće pare, a i teret veći:

I starcu zaplače još jače srce, ali na pomisao da mu je jedinac u boju, pa da je to još teže, odluči se brzo.

— Daj ti to ovama.

Trgovac u čudu, pa samo mjeri došljaka.

Deđ — Ilarija pronikao njegovu zabrinutost, pa bez riječi izvadio iz njedara kesicu, položio banke, a onda pograbio mrtvačku škrinju i natovario na grbava ledja.

— Što to...

— Ne ćeš moći.

Ne ću da. Pa onda: kad je teret u meni, neka j' i na meni. Snos't ću 'oš i to, pa nek s' svrši božja volja. Kada je već zlo, neka je potpuno.

I s dvostrukom boli zakorači put doma.

SKROMNA ŽELJA.

Jedva prošlo nekoliko dana, a njih evo opet.
Sve jedan po jedan obilaze najprije oko
prozora, a onda se napokom odlučise, pa
unutra.

— Hvalj'n Is's...

— Dobar dan...

I tako redom, kako već koji.

Putem još mudrovali, pa kad se raspreo
razgovor, a ono sve jedan drugomu uskače u
riječ.

— Ti si Drašinčev Imra.

— Imroš, jes' gospod'ne... onaj, šta j'
uvikar sidio u zadnjoj klupi.

— Ja s' Gjurica... znat onaj mali, što ste
ga sušili kraj furune, ka s' pokis'o do kože.
Moj apa mro lane.

Lanske godine... bać — Tomica;

— Bać Tomica... onaj, što j' vozoo nata-
ruša i bio Vaš poličar.

— Siroma. A ti?

— Ja s' Josa misnoga suca, šta j'...

— Aha! Poznajem, sjećam se.

Kako je vrijeme odmicalo, a posla na pretek, ja se stanem rukovati sa svima, pa će da ih otpravim sa nekoliko prijaznih riječi. Bilo mi je doduše neobično, da ih za kratko vrijeme opet vidim pred sobom, ali se sjetim: eto došli su svojem bivšem učitelju, pa ne bi lijepo bilo da ih prekorim. A najposlije dolaze oni iz daljine od kojih osamnaest kilometara, a to nije malenkost.

I napokon, sada mi sune misao, pa da ih zapitam.

— No pak tako često... Osijek je daleko, pa kako to vi u to nevrijeme činite posjele.

Sad je nastalo komešanje. Sve jedan drugoga gleda. Pa dok jedan ogledava darovane knjige, dotle Imra, ko najstariji, razjunačen dobaci, da je Gjurica oženjen.

— Oženjen?

— I ja.

— Pa i ja s'.

— Et' Joza već ima i sina.

Novice mojih bivših djaka ugodno me iznenadiše i ja i nehotice produžio razgovor.

— A kako snaša Ljuba?

— Ona Trenićeva...

— Što ste j'... kako s' ono kaže... no da; bila j' svakojaka, al' bilo j' i gori'... Et' tako j'

svršila i Ankena Rabbitova, a ipak je bila u knjizi sasma drugačija.

Meni se vraćalo sjećanje. Jednu sam i drugu opisao u svojim zapiscima i sada napokon čujem, da su obje junakinje u pripovjesli zaista i umrle. Pa dok je kazano o prvoj ono što je, o drugoj je valjalo reći još više.

— Pa i zato...

— Što zato ?!

— Došli s', da s, potužimo... nije pravo.

— Pa onda...

— Ondakar... et' mi.

Stvar se očigled zamršivala, a ja nikako da uhvatim početak u koncu, pa da ga omotam u pravilno klupko.

— Pa i mi bi... znať gospod'ne učitelju, tako... na primjer radi oko Svitloga Marinja biće nam malo godovno.

— Pa sretno... želim sve dobro.

Oni gledaju i ne vjeruju svojim očima.

— Pa da dodjete... u goste.

— Zar ja ?

— Pa da... Vi... Mista ima, a bi' će i drugo.

Što će sada. Ispričao sam se i odbio poziv već po drugi put za ovo kratko vrijeme, pa sam u neprilici, što da opekažem .Oni međutim navalili, da dodjem, da je to želja i dru-

gih, i konačno hoće da donesu jasan i stalan odgovor.

— Uvridit će se, ako nam odbijete... to je ondakar ko da nam zabavljate. A mi Vas svi tako volimo. —

Ja sam doduše vazda svoje suseljane poštivao i nikada, da im što učinim na žao. Nego sada, po tom nevremenu ići u goste, nikako ne može da bude. Da im to kažem, bilo bi trista vraga.

— U to mi sune prava misao u pravi čas: Nešto mora da je po srijedi, kad su ovako živo pregnuli, pa zovu baš sada.

— Pa zašto baš sada... da čekate ljepše vrijeme... tamo do proljeća-a?!

To ih smutilo i iznenadilo. Taj nenadani upit pogodio ih u dušu i nitko ni da bi u nos, već samo kradomice ko da je da jedan drugog pita: Šta sad?

Meni to došlo u dobar čas pa svoje „zašto“ ponovim, a onda se dao na čekanje.

— E pa znat'...! skoro ćemo u vojsku, pa ondakar rat - - a niste nas... nijednoga, kako s' ono kaže...

I govordžija se zamucoao. Zamucali i drugi, Pa dok jedan vrtio šešir, drugi gurkao svojega prednjaka, dotle Gjurica rezignirano uz dahne:

— Baš nam ž'o, šta i nas ne č' te metit
u knjigu.

Dakle im je žao, što dosele nijesam i
najmladje spomenuo u svojim „zapisima.“

Dragi moji i tašti Šljiviševčani!

P R E D K U Ć O M.

Onako oko osme, kad se posvršava dnevni posao, izmile domari do klupe ili prvoga drveta, pa udri u divan. Ugodna večer kao da se omotava nekom tišinom i snošljivom vlagom, koja čovjeku godi. Razgaljena prsa golica sitno zapuhavanje vjetrića, pa čovjek čisto ožive. Još kad se smiri pa slegne ona prašina s druma, odahne jedan za drugim i jezik se razveže.

— Tako t' je to... indi.

— Kako j' bilo danaske... vrućina da poludiš. Ova ratna godina pali sa svih strana... i s gora i s dola.

— Baš tako.

— 'Esl.

Seoska kola projure i netko od družbe naćuli uši.

— Da nij' kô od naši?

Medjuto se ljudi kidaju i vrataju, za čas izmijene koju dvojica, čas opet upane u razgovor i nepitanu. Kola projure, prašina se za-

vitla i samo ono jednolično zujanje vršaćeg stroja na mahove pokida stalasanu tišinu, kojom se provlači dim pitoga kržaka i zapara oznojene rubenine.

U to netko izvadi novine i izusti riječ: rat...

— Pa kako j'... 'dismo ono... kako stojimo?

Metež i komešanje. Kao kad bura nena-dano navalii, tako se posipa i bujica riječi. Ova se valja i valja, pa u čas tili skače se sa Ru-sije u Srbiju, u Njemačku u Englesku i kako već komu na um pane koja krilatica.

— Vi'š, to t'je 'vako... bać — Ilja mi piso na felkarti, felpos broj 44.

— E, to t'je na... kako s' ono kaže... gori... u Rusiji. I zbilja ispremi, ešana pričom smiješa se ujedno, pa dok jedan vjeruje i sluša, drugi se mrgodi i poriče svaku sitnicu.

Ded — Jandrišin sjedi i šutke promatra svoj okoliš, pa kad ono nebo već dobrano istavni, diže i klenošacom postajkuje put svo-jega kiljera.

— Pa ti baš ništa... kô da t' se i ne tiče — â?

— A pao t' Joza i unuče Andrica...

I...

Čovjek se u zadnji čas sjetio, pa zašuti.

— Pa ništa...

Ded — Jandrišin korak za korakom, sluša i ne sluša. Dobacio više za se, već za druge,

pozdrav za noć i uhvatio kvaku vrata. Tu zastane. Neki premišljaj sustavi staracku dušu i on progundja:

— Bog dao, Bog uz'o. Kada s' mogli prolit krv tol'ki carski ljudi*, a med nji' i mnogo gospode, neka j' što s' i moja dva sina i unuče Andrica... božja volja.

Kvaka je škljoenula i vrata zacviliše za starcem, a hrapavi, jak glas kidao se i dalje lagano a sigurno iz snažnih grudi kao tiha a ustrajna molitva, koja zahvaljuje i moli za slatki pokoj sretno usnule svojte...

Zaista prava slika Hrvata — junaka — —

* Časnici i vojnici (redovita vojska.)

NA PUTU SLAVE.

Čim je dobio vojničku otpusnicu, pošao je ravno do predjašnjega učitelja, koji je iz njegova sela premješten u grad. Tražio ga najprije u školi, a onda u stanu, pa kad ga nije našao kod kuće, šetao pred kućom, gdje stanuje, gori dolje.

Čeka' ēu, pa makar do veče... dok ne dodje. Jer šieta b' bila: biti u varoši, pa ne svršiti najpreče... indi.

Pavoša Kusturuća udario nogama jače, pa sve otresa pahulje snijega, a okom sve igra od nestrpljivosti.

— Sam' da j' ovdikar... sam' da j'.

Oko pôdruge eto ti napokon učitelja.

— Hvala t' Bože, eto ga.

Poravna najprije kapu, onda potegne postrance „bluzu“ i ravno upravi korake preda se pa pozdravi naumice već izdaleka.

— O-ho... ti... Pa kako je? Otkuda? Pavoša-â?! A mladi invalid spusti ruku sa pozdrava i pruži šutke na stisak ruke.

— Hvalj'n Is's... eto m' iz Crvenog križa..
dob'jo sam dopust na godinu dana, pa prije
nego č' kući, eto m' do Vas, našega učitelja...
da vidim, kako ste.

— Tako, tako; sve zdravo, živi se.

I gospodin Mijata Crnovranić odgovori
ukratko i kao kad djače govori lekciju. U ovo
ratno doba nema dana, da ne primi sličan po-
sjet, pa da budne svima pravo, svakomu od-
govori ojednako i svima je po volji.

— Naš učitelj... kazo nam, da j' tako
dobro, nejde m' rdjavo i svi su m' zdravi...
živi se dobro.

— Pa neka t' tako, samo kada j' dobro
i nije gore, nego što mu je bilo kod nas u selu.

Dobar t' je on čovjek... Sa svakim divani
i kaže koju lipu... ne stidi se. Bog mu dao za
to sve dobro!

Pavoša Kosturuća nije se dao smesti kra-
tkim odgovorom, već pristupi učitelju, pa kao
da se razumije samo po sebi, da će ga pra-
titi, nastavi razgovor.

— Ja s' znate...

I posegne rukom u lijevi džep, pa dosta
teško izvuče izlizanu bilježnicu.

— Ja s'... kako s' ono kaže... evo knjige...
tudikar je opis rata na jugu... u Srbiji. Pisma
o ratu... vel'ka i prava pisma o mojem življenu...

kako s' poš' na put... susret neprijatelja... juriš na banganete... lupa kundaka... vatra... sve o ratu.

— Gle, gle..., pa to si baš ti zapisa... lijepo.
Samo ako je točno i istinito.

— Ja s' napiso, pa s' donio, da i' na-
štampate... nije mnogo tako za 'edno dvajest
stranica.

— Dvadeset... hm. Znate nije to laka stvar
štampati knjigu. Stoji to novaca.

Gospodin Mijata rastumačio nadalje. da
valja naći najprije „nakladnika“, a onda treba
mnogo kupaca, da se namire „troškovi“. A
toga nije tako lako naći u to ratno vrijeme,
pogotovo gdje je pomenuta vojna opjevana
već i previše i ti su opisi slični, a prečesto
nedostatni. Puno je riječi, a premalo radnje.
Pa onda nije to ni laka stvar: napisati knjigu.

Treba za to iškolovano čeljade.

Vojnik se lecnuo. Na takve zapreke nije
ni u snu pomislio. F'a što tu osim toga svega
još nema: nakladnik, kupci, a gdje su još sla-
gari, knjigoveža, slova, papir, slog, mastilo. I
čitava tiskara cjelovitim uredjajem stala igrati
pred očima, pa se ove čisto zamutile, a u glavi
kô da zašumili strojevi i lupa onih velikih ti-
skarskih kotača. Onda došle uokvirene knji-
žice, sve jedna za drugom. Pa dok su kod

jedne crvene korice, kod druge plave, žute i kako već koja, na svakoj se ističu velika pismena: U krvi i plamenu, a ispod toga sitnjim, ali jasnim pismenima, onako malo nahero: Sastavio desetnik 28. domobr. pješ. puk, Pavoša Kusturuća iz Beničanaca.

Pa kad se tako poreda desetak knjižica u izlog, a desetak poraskiva na drvenom poklopcu od sanduka i izvjesi na ovisokoj motki u gradskoj aleji, što vodi na željezničku stanicu... pa kad stanu dolaziti njegovi seljani i seljanke i to vide, pročitaju — sva njegova junačka djela i tiskano ime.

— O Bože... i čisto pocikne sam u sebi, pa kad ugleda učitelja, čisto se zbuni i po-crveni.

Brzo se sabere i prekine šutnju.

— Znat', volio b', da s' pisme šta:spaju... pa ondakar.

U glavi mu sune nova misao:

— Pa ondakar... znat': Ne mora to biti sve naj'danput, već pošalj'te m' Vi kroz jedno dan dva tri komada, a ostalo neka j' Vaše... sve, pa i 'asna.. to za trud.

Učitelj se zamisli.

— Ne valja ni to. Dok on samo složi, treba barem dva dana, onda valja provesti prvi ispravak, drugi — to traje opet jedno dva

dana, zatim dan štampanje, dan — dva da se suši, dan — dva da se uveže, dan da se obreže. Eto, to je već deset daná, kad bi se počelo odmah. A onda za knjigu treba i novaca... barem jamac za najmanje 200 do 300 K.

Pavoša zastao, a očima ni da trene. U lice udarila rumen i on se kô nafunjio, pa dao oduška svojoj mrzovolji.

— Kaka j' to ondakar, do vraka, tiskara... ne mož' ni danuti u se, a da ne prodje dan, a ja t' za pô dana iscipam i pô fata drva... još više.

Rukopis je ipak ostavio kod učitelja za svaku sigurnost.

— A Vi, gledajte, ako šta bude.., možda idje... barem nešto. Pa ako već nema sreće s knjigom, a Vi turite komad u novine... 'rvacke novine...

I pjesnik uzdahne prvi put poslije junakoga kreševa nekako teško i kao preko volje, a srce samo što ne procvili ono dugo slavonsko Oj! od nepoznatoga dosele čuvstva boli, ljutine ili gorkosti, šta li?!

On je vazda vjerovao, da je u Hrvatskoj najteže nešto napisati, a sad uvidja, da je još teže proturiti svoje duševno čedo u tisak, pogotovo naći nakladnika, koji će djelo staviti u promet i poslati... širom svijeta.

Oj pjesniče nesretniče!

Pavuša Kusturuća čvrsto odlučio nikada više, ni u snu ne opjevati dogadjaje, koje je proživio, a još manje smisljati načine, kako da se to štampa u obliku knjige, već poput svojih predja, što znade, kazivat će drugima. Onako na sijelu i prelu neka ide iz usta u usta.

— To t' ništa ne košta, a ide od srca srcu. Sluša t' svaki, pa t' ne treba za pjesmu moliti nikoga..., aja...

Šta je više o tom razmišljavao, to ga je sve jače uvjeravalo, da je najveće i najtrajnije cijene... živa riječ, pjesma, što žije vazda.

— Nju voli i mlado i staro... muško i žensko... starica i divojka... di-voj-ka-â...

Kod ove zadnje riječi ugleda u svojoj duši sliku svoje Angje. njeni vitki, a jedro mlado tijelo... kako se trese kad ide, a ispod tanke izvodske košulje sve dršću... lako dršću zaobljene, pune grudi. On joj se približava, ruka hvata ruku... stisak sve jači, a šapat glasniji.

I Pavoša rastvara dušu... razgaljuje srce... vjerno srce, kako je kucalo i tamo na ratnim poljanama za svoju Angju, a on sâm prožvljavao veliku i snažnu pjesmu, koja mu dočaravala davno željkovani san., sastanak s Angjom.

U tim mislima zaboravio je na sve i očima

hvaťao nestrpljivo kamen za kamenom, busu za busom na ilovastoj staroputini... put svojega doma... u srce svojega svijeta, gdje želi proživjeti pjesmu nad pjesmama — — živu knjigu.

BLAŽENO SRCE.

Eto: otišao bać-Tadija, njezin sin, otišao Andro Martinov, muž njene Olive, otišla unučad: Gjurica, Stevo i Peroša. Otišli svi, a ona sa kćerkom i snahama priprema badnji kolač. Pa koliko ih je god ona tijekom života umjesta svu silu, tjesto se ovaj put vuče i previše, pa nikako da se zaokruži i lijepi.

Opazile to snahe, pa zatraže, da će one.

— De, majo, neka s' mučiti... u nas ruka jača. A ti s' odmori, jal pripremi bor.

Starica pristane.

Ode na pazar i donese borićak. Smjestila ga pred prozor, ukrasila sa nešto voća i zatakla tu tamo po svjećicu. Ona sumornost bježala i što bliže večer, a ona vedrija.

Čude se snaje, čudi se čerka.

— Pa ti baš u veselju... a jutros nis' mogla dalje od tista.

— Nis' ne, pa eto.

— A sadikar ti bolje?

— Bolje nij', al eto j' lipše. Pa čekaj...

I starica vadi iz jednoga budžaka malenu bočicu, iz druge: lijepu palicu, iz gornje fijoke ormara zamot duhana i tako još nekoliko neznačnih predmeta, pa sve to reda i namjenjuje odsutnima.

— Pa kome ćeš sve to, kad nij' niko doma?

— Kome? — Kome? Nij doma?! Nij doma. Daš ko s' oni, al eto... mislim na sve, pa i to j' dosta. Štucat će se ma kojem, a menika j' ondakar ko da i'gledam.

Bab-Mandena se nasmješi i nastavi kazivanje:

— Znam ja, sve ćeš to oni usnuti i bi' će im lakše tam u vatri. Ne vara mene pamet... aja.

I sva spokojna ostavi darove pod borom, a sama ode na počinak.

Blaženo srce!

M A L I.

Od početka rata nalazi mu se otac u ratu, a on je jedini, što vrijedi kao muška glava u kući. Često se sjeti oca, i u takovim časovima preblijedi ono maleno lišće, oči se stuže, a šiljasti nosić i lične kosti iskoče jače. To biva obično pred san, kad se svi spremaju na počinak, a mir uljegne u njihovu drvenjaru.

Jutrom je vedrije. Zadrugari pourane, vreva starkelja, inače neopažena, struji iza banjka i ognjišta, a Mitar čas ovdje, čas ondje.

— Deder ti pripazi, da ne b' kô nepozvan uš'o.

Ili :

— Nedaj da nam kô zaganja marvu.

Ili :

— Prebroj te pare... kol'ko j' tu na rpi... jel dobro vratio dućandži'a... da nas ne prevari.

Njemu se šire grudi, a srce samo što ne iskoči od radosti. Toliko povjerenja, toliko

želja, pa svi s time k njemu dolaze i od njega čekaju istinu. U takvim časovima uživao je baš on „školar,“ a ostali neškolari i starkelje, koji su u odsutnosti oca, glavara kuće — upravo vezani na njegovu osobu. Drugi bi se u njegovu položaju izobijestio, pa i uzradio sebi u prilog, ali njemu to nije došlo ni u pamet.

— Pa i 'di b' ja... ne, ne; ub'jo b' me apa, kada se vradi. A i on... eto: muči se za nas sviju, brani nas od nepri'atelja, pa kada mu već ne mogu pomoći drukčije, barem ć' tako... ko dobar sluga.

U igri s vršnjacima često bi zaboravio na svoj novi položaj, što je i sasvim naravno, ako se uzme u obzir njegova mladost. Eto susjedov Imroša vazda mu poručuje, neka sebi traži drugoga pajdaša, „jer ja t' ne ću pajdašluka s druganc'ma.“

— Ne 'š, a zašto? Znaš li ti, kô sam ja, Mitre Mikloševog Taje — â?!

Dječaci u smijeh.

Mitre šukne ruku o ruku, pa ih samo gleda. Jezikom sve cmokće, a usnice lako griska. Promatra jednoga, pa drugoga i kô da vreba na onoga, što se najviše smije.

A klipan Andriša, što su ga posprdno zvali „andrljasti balvo“ udari još u veće cerekanje.

Mitru dosadilo, pa ga pozove na račun.

— Znaš li ti, da m' je apa u ratu? Znaš li ti, da j' on carski čoek, koji brani sviju nas od nepri'atelja, a tvoj apa nesposoban... nespaso-so-ba-an?!

Ostala dječurlija načulila uši. Riječ po riječ, pa udarili kavgu. Sam Andriša pokunjio se i ostavio mezevo, dok se Mitre isprsio zove, da udare.

— Nemoj ga, otac mu j' soldat, pa b' mogna nastrandat...

— Nemoj ni ti.. otac mu j' carski čoeki A Mitre samo čeka i raste kô kvas u kotoritu. Neka neobična toplina prostrujava pod kožom sve do kosti i on osjeća, kako raste... raste, a s njime i onaj muški ponos i snaga. Prezirno ogleda okoliš, pa samo što pljucne i mane rukom, rakopča kaput i okrene kući.

— Nij' vridno, da prljam prste kukavicomama i nesposobnjacima.., jok!

Kod kuće ga jedva dočikuju.

— Ev' ga, ev' ga...

— 'Od' amo, 'od' brže...

— Ev' malo kalotina... naša muška glavo, naš sirotane.

Mitre ih sjekne očima.

— Zar ja, pa sirotan?! Nikada... dokeli m' je otac na životu, pa 'oš vojak, nema t' sirotana... aja.

Okoliš oživio. Ponos im cakli u očima, a u potaji brišu suze.

— Govori pameđno.

A Mitre u takvim časovima prošeta gore dolje i šuška ovamo, pa šuška onamo, dok ne nadje najnoviji broj kojih novina, koje važno razmota i odmjeri od čela lista do urednikova potpisa.

— Da vidimo, šta j' novo o ratu.

I sada počinje čitanje najprije rubrike: „Objava našega generalnog stožera,“ „Sa sjevernoga ratišta,“ „Odlikovanja“ i tako redom.

Kašljucanje prestane, a dah ustave u grudima. Svi se okupe oko dječarca i čekaju na svaku njegovu riječ. A on čas prestane i doda:

— Znať: to vam je tako... a onda nastavi dalje.

Danas je naišao na osobitu novicu.

— Čujte ljudi i počujte!

Sav zažaren u licu tipkao je prstom po jednom dijelu novina i kao da očekuje dvostruku pažnju od svojih slušatelja, nastavio dalje.

— Tudikar piše.

Njegova svojta postala već nestrpljiva.

— Pa šta piše... šta-â?!

— Tudikar piše... i Mitre podigao glas, a zatim brzo izusti: vel'ka srebrna kolajna... Taja Miklošev... vodnik sedamdes't i osme.

— Je, je...

— Sam' ako j' to on... naš Taja.

Mitre se glasno nasmije i samosvijesno
trepne očima.

— Ne vara s' to carskim ljudima... kada
t' piše crno na bilom, ondakar t' to kô što j'
dva puta dva četir. Znač tudikar piše: Taja
Miklošev iz Rakitovice. Šta j' sadikar — a?!

I ne čekajući odgovora, zagrli sve od reda.

— Da znate, kako mi je pri duši... baš
volim, da sam sin Taje... slatkog svog Tajice...
mo'ega jape.

O dragi naš veliki.. mali!

J E D I N A C.

■ sprva se tiho šaputalo na sve strane i u svako doba. I za čudo svi su znali, a on u prvi mah ni da bi samo i naslutio, što se iza brda valja. A oluja se spremala i približavala. Tmasti su oblaci kružili sa svih strana i Ivančev Ilja kanda je počeo osjećati njihovu težinu. Slutio je, da će se sad, na, istresli vrh njegove grbe.

U kući, dašto, išlo po starom. Ali zato na ulici, onako u razgovoru. Dok nije njega, žamor sa svih strana, a čim se on pokaže, kao odrezano: dušu u se, pa nitko ni da bi riječ. Istom onda ovamo, pa onamo, i koji onako izdaleka, nabaci pozdrav, otpozdrav ili nehajno, ili iznebuha upita za nastavak, a potom skrene najprije očima, a onda glavom, na sasvim drugi razgovor, kako bi zameli trag dojakošnjem razgovoru.

Tako danas, tako sjutra i dalje.

Ovamo prošla i nedjelja dana, a Ilja čeka, a ne dočeka nikakva glasa.

— Šta m' ne piše, kada j' pisati učio.
To t' barem ne košta novaca. A valjade ima
par filira za koju kartu.

— Filira... kaki filira. Ne treba ni to. Sol-
dat piše fraj... što 'oće i kud 'oće... to mu j'
pravo.

— Nego, da. — —

Tu se govordžija zarekao, pa naglo stane.

— Znaš, tako... možda ne smije. Ima i
toga, pa onda zabrtve vrata, pa ne daju na-
polje ni pismu. Pogotovo ako j' kaka bolest.

— Da, da... indi.

— More i to biti... more.

— Pa onda pošta. Sadikar s' puno piše
i previše, pa t' se to ni ne može odmah od-
premiti na jedan put. A mnogo se i zametne,
izgubi, a on možda baš na tu kartu čeka od-
govor.

Ivančev Ilja, onako čovjek nepismen, ki-
mne glavom i potvrdi objema rukama.

— Jes', jes'... vi's ti toga, a ja t' na to
ni pomislio nisam.

Ovo je bilo dosta za daljno razmišlja-
vanje, kad je bio na samu. Prva takva pomi-
saо, što je sasvim naravno. bila je ona o bo-
lesti. Njegov je sin ležao ranjen u vojničkoj
bolnici. Bolesan, pa bolesan. Nije ni čudo.
Samo kad je živa glava. To je glavno. Bolest

se dešava i kod kuće, a kamo li ne na ratištu. Pa onda, tako je mislio Iľja, nema te bolesti, koja se nebi mogla izliječiti ili barem ublažiti.

-- Bolest: to t'je i onda, kad ništa nemaš. a treba t' ko komadić kru'a, da ne umreš od gladi. Ako t' šta fali — bi' će bolje, jer tako uvikar ostati ne more po gotovo, ako s' čuvaš.

A on se u bolnici i te kako čuva, kad ništa ne radi. Pa ne čuva se sam, već ga čuvaju i drugi,

— Tu t' je najprije doktor, a to j' pametan čoek. Ne će t' on učiniti ono, što bi moglo biti zlo, već dobro. Drugo, a to je po njegovu sudu još važnije, tu t'je medicina.

Ovu riječ izušćuje s osobitim strahopocijanjem još iz davnih vremena, jer dobro znade. što to znači.

Kod toga mu vazda pred oči iskaču oni kuverlirani „recepisi“ sa velikim brojevima. Još u dvadesetim godinama zvali se forinta, dvije, a danas: „krona,“ dvije, četiri, pet i tako dalje.

— Medicina košta uvikar okruglo.

Ovo okruglo znači, da rijetkost valjan lijek ispod krune, dvije i više. Tako i dolazi, da on unaprijed označuje svaku bolest onako od oka i... računa.

— Groznicu. Pa kažeš da j' jurom i večerom, a ondakar vatruština. Ako 'š zvat' do-

ktora — e, onda prepravi triest (30) kruna. Da nij' vatrušlina, dost bi bilo i dvaest (20).

Tako je, vazda svrstavao pomoću troška i bolesti i bolesnike.

Glas medjuto od sina nije stizao, i on odluči poći u grad. Samo kako? Lako je to inako; ali sada su vlakovi za osobni promet obustavljeni, a kolima prevaliti — po tom vremenu — preko pedeset kilometara — ne ide.

— Polupo b' i kola i konje... utuko b' i. A to j' za čoeka siromaha previše,, to t' ne mogu. A i posla je u kući i previše, a radnika odnikale. Da j' Šimela kod kuće. sve bi to bilo drukčije... sve.

I briga zaredala brigom.

Predvečer ga upozorila „star' maja,“ kako to seljani nešto govore.

— Ko da j' o tebi, jal' o nama ..

— Pa šta?!

— Pa šta! To t' je baš ono... nis' ni čula.

— Kako nis?!

— Nis' tako... eto. Kad ja do nji; a oni udri u što drugo. Ovamo opet ne ču da pitam pr'e, dok ne kažu sami. Pa ondakar... ako j' dobro... dobre će t' biti kad bude, a ako j' zlo..., onda t'je i bolje, da ne čuješ o'ma!

Čovjek se zamislio. Inako lako shvati svaku stvar ili u cijelosti ili u pojedinosli, ali

ova je bila nešto zamršenija. Da je on čovjek raspikuća, badavadžja, čangrižlija i kako su već znali govoriti za pojedine rakijaše, mrtva puhala, „muflize“ i druge seoske „nikove,“ znao bi navesti sto i sto razloga, ali ovako ni da bi jednoga. Svima u selu se pazi, pa ako i ne ište od nikoga ništa, ma ne želi to za sebe od drugih.

— Šta b' to zaoto moglo biti — šta ?!

Na upit prvoga susjeda dobio je olprilike ovakov odgovor.

— Znaš, dragi Ilja, bit' će t' najbolje, da zapitaš Marenu Ignjatovu, ta t' zna sve. Ja t' ne znam ništa... duše m' mo'e.

I Tomica „lipi“ žmirucne na jedno oko i dosta nespretno zaokrene, pa „šmugne“ u svoj šor.

U sebi je mislio: Čemu baš ja? Zašto? Zar nema toliko drugih, pa neka mu kažu oni istinu... golu i pravu pravcatu. Najbolje je biti u ljubavi i prijateljstvu sa svakim. A ovakve neugodne stvari doušivati, znači skoro isto, što i odobravati i veseliti se tome. A to nije vrijedno. Prijatelja onako sve manje, a Ilja je čovjek dobar, pa ga ne treba ojadjivati. Što mu valja znati, saznat će i sam bilo kako mu drago i... kad bude tome vrijeme. Nek sve ide svojim putem onako, kako treba da ide.

Deset koračaja dalje upozorio ga seoski „pandur,” da ima za njega u općini dopisna karta.

— Sadikar samo neznam, je l' s bojišta ja l' špitalja. Znam samo da j' crvena... tako ko i one druge, što i' šalju naši sa rata.

— Kažeš karta.

— Karta.

— Pa baš za mene... na mo'e ime?

— Taman tvo'e. To s' vid'o na svo'e oči... tako m' Boga!

Ilja se lecue. To piše on... njegov Šimeta..

U općini mu karlu pružio pisar... „gospodin Marjanov“.

No, pa nosi... mogo s' baš doći i prije, a ne da tu leži dulje, već šlo treba.

A da tu leži... mogo s' doći i prije.

— Vi's, vi's... pa da... to l' je bilo baš pr'e par dana.

Slika izmirala sve jedna za drugom i Ilja je točno ugledavao pred sobom skupine ljudi, koji nešto šapuću, govorkaju jedan drugom, a što pred njim taje. Evo ta karta najbolja je potvrda.

I ako je već bio bojažljiv pogleda ponovno na kratki sadržaj, koji ga je smućivao do u dušu. Da je drugi na njegovu mjestu, taj bi sada od toga učinio čilavu pripovjest, koja

bi u tili čas išla u selu od ustiju do usta. Zna on svoje suseljane, koji novice rasturuju zato, da svi onda ili veselje dijele ili u protivnom žale i sažaljuju nesrećnika. Njemu toga ne treba, a i ne će... nikako.

I stisnuvši zube zgužvao kartu, pa njome u džep. Mislio nije ništa već nehajno i ako odmjereno, grabio korak za korakom u jednoj jedinoj želji, da ovo i ovako duševno stanje, gdje čovjek nit što misli, nit za što mari, traje, pa da se vuče u neizmjernost. Pa koliko god ga inače, kraj i neznačnog neuspjeha i nedaće, spopalo čuvstvo potištenosti, barem od časa na čas, toliko je sada upravo osjećao nešto, što bi prije mogao nazvati ugodom, već neugodom. A ipak bi — tu se i prekoravao — valjalo da se skutri, uvuče u se, zamisli i osjeća zvu žalost i tugu, koja u ostalom izbija iz kratke rečenice:

„Dodj' te, pa da Vas 'oš 'edamput vidim, dok nije prekasno.“

Kod kuće se nije lačao ničesa, već baci ljutilo šešir o sto i čekao, da započne žena.

— No, pa šta j' — a?

— Zlo... kaže da dodjemo, dok nije prekasno.

— Kuda?

— Gle... to ne piše.

A na to nije ni mislio. Istina on poznaje donekle rasporedjaj grada, ali sada u to ratno doba bit će i to drukčije. Glavno je da sad odluče, što i kako će.

— Pa šta misliš?

— Šta mislim?! Ne treba t' dugo misliti, već preži, pa vozi... idi, a ja ēu da prigledam u kuću, da ne b' što kvarovali.

Ilja još uvijek premišljavaše, a najviše o tome, da zlo nikako ne može biti u tolikoj mjeri, kao što bi to u istinu moglo biti, da mu sin leži bolestan u kući, daleko od ljekara i lijekova, u neimaštini i tako redom.

— Paz't će već oni tamо... znam t' ja uredjaj vojničkih bolnica. Ne fali njemu ništa. Pogotovo sadikar, di najveće gospoje donose i šakom i kapom. Ne znaju t' tamо, što je to nema, već: mora biti, pa ma iz oka — iz boka... 'est, tako t' je to kod... Crvenoga križa.

Riječ po riječ pa se spustilo i veče, a Ilja se razgovorio kao da ništa nije. Žena isprva gutala, a onda zagrabila pa sipaj i ovamo i onamo.

— Na Ilja, tako t' Boga, ako ga znadeš, u njega viruješ, kaki s' ti otac? Šta s' razbacuješ ričima, a valja t' na poso. Ajd ajd... kupi stvari, pa put pod noge.

I više silom i prijetnjama, no milom i
da on podje sam od sebe, odlučio se na put.

*

Pred vojničkom bolnicom, koju je Ilja
držao za bolnicu Crvenoga križa, stajala mrt-
vačka kola i nešto radoznale svjetine.

— Pokop... bi' će pokop. Da nije. —

I neka zlokobna misao preleti mu glavom.
Obnevidio u tren oka i nešto čemerno pritislo
o grud. Dah mu zastao, a pod šeširom udario
znoj. Silio se naumice, da se savlada i ako mu
noge odjednoć otesčale, a korak po glatkom
putu zaostajao i svaki čas spoticao nogu o nogu.

U to došao i svećenik, mnogo vojnika,
vojnička glazba, ljudi, koji brigaju oko sarane,
pa svjetina, koja tu ima udjela tek začelo, što
sto je tu. Gužva, metež i neka posebna brzina.
Jedan se mota ovamo, drugi onamo, a svi se
skupa spotiču o njegova ramena, ledja, i kako
već koji i gdje uhvati.

Onako na brzu ruku saznao za smrt sina
i osjetio, kako mu čovjek slabunjav, u gra-
djanskom odijelu, a vojničkom kapom na glavi,
prekidajući riječ po riječ ukratko razložio, da
mu je sin podlegao ranama. Iz ureda su ga
pismeno obavijestili njegovi znaci za vremena,
ovu je riječ osobito naglasio, pa ako nije stiglo
pismo na vrijeme, kriva je pošta, gdje je u
ratno doba posla na pretek.

Svoj govor završio je ko kad djak izbaci naučenu zadaću:

— Nema druge, već dragi moj čića smirite se sa sudbinom. Tako je to Bog htio, a on je svoje učinio za kralja i dom. Umro je časno i ko pravi junak.

Tu je zastao i pogledao na momka u službi, koji je kimanjem glave potvrdio, da je opijevanje gotovo.

— E sad čemo ići. Dodjite, Vi možete iza kola.

I Ilja ne razmišljajući ništa, sav se prepustio provodiću, koji ga uzeo za rukav i predveo do kola. Tu mu je prijazno ponudio mjesto časnik počasne satnije i pokop krenu.

Glazba intonirala tužaljku, a vojnički svećenik dao znak i povorka stala kretati.

Što je sad bivalo i kako se to sve svršilo bilo mu jasno u času, kad je imao vratiti se u selo. A do onda kao da je lutao maglom.

— Pa 'di sam t' ja to bio — gdi? A-a... e, Bože, Bože... A šta sadikar? Kuda? Kako kući... pred ženu, pa „star-majku.“ O, Bože, Bože m' prošti mo'e gri'e. — —

Ilja uzdahne duboko, pa kao da se preporodio na čas. U glavi zašumi vojnička glazba, onda pijev svećenika, svečana povorka, molitva na grobu, pa jaki glas pucnjave vojnika

— sve ga to zaokupilo, da je čisto zaboravio misliti na samoga Šimetu.

On je jedino shvaćao ono prije dolaska u grad, kako se šaputanje ljudi temeljilo na onoj zloglasnoj karti, koja je glavni razlog, što nije za vremena stigao, a snjim i žena i baka, koji su ostali kod kuće, pa da je mogao vidjeti sina još barem na životu. Da mu je tko kazao za onu obavijest, koja je — a to je izvan svake sumnje — bila jasni tumač: ne će dugo. Taj glas išao je od čovjeka do čovjeka, a Šimeta čekao uzalud i umro u očekivanju.

U to se spuštao i mrak i izdaleka čuo je, gdje izbjija sat sa seoskoga tornja.

To ga ponovno oživjelo, a u času, kad je zazvonilo na „Pozdrav gospin“ i on skinuo kápu, a usne toplo izgovarahu molbu utjehe i prave vjere u Boga, kao da mu se odvalio kamen sa duše i srca.

— Bog dao, Bog uzeo!..

I kao da je zaboravio na sve, zakunjen i polišten, koraknuo dalje. U očima se ponovila slika svečanoga ulaza, koji ga stao zavljati s vanjske strane. I nehotice se ispravio jače, korak pojednostavio i odmjerio, prsa isprsio, a glavu podigao više nego inače.

— Bilo je lipo... ko da j' umro gospod'n. Baš kako treba.

Sjetio se i riječi provodića, koji su tek sada dobili pravu važnost i budili u njemu zapretanu vatru.

— Šuti čića, sin ti je umro ko junak... za kralja i dom.

— Ko junak... za cara... 'est, duše m', to je veliko... jako veliko dilo.

Ilja je odmicao korak za korak, pa kad si stvorio sliku pred očima kako bi bilo, da bi mu sin inako živio, pa umro, ko kukavelj, onako po siromaški i neopazice, kako to već biva u njegovom selu, gdje „čoeka odvuku ko psa,“ a ona prava slika potisnula ovu izmišljenu. zastane na čas. Kratko razmišljanje, pa i kratka duševna borba. Ona zadnja iskazana počast u neočekivanoj mjeri tako ga razjunačila, da je tek nijemo gledao, preda se i snažnim porivom duše umirio rasplakano očinsko srce.

— Sasvim t' je to drugo, kad umre običan, a kad opet carski čoek... sasmra drugo. I smrt je blaža, drugačije i sve.., i srce koje žali i duša koja plače.

Po sata kasnije sjedio je Ilja Ivančev oči u oči svoje žene i stare majke pa kao da se nije ništa dogodilo raspredao razgovor o sinu. Žena udari u sto pitanja u jedamput, a on otpočeo, kraj njezine nestrpljivosti, mirno i na tanane.

— Ženo, sam' polako, pa 'š sve čuti... sve.
Bilo to ovako. Indi: taman je ošao iz našega
sela, a to t' moglo biti — čekaj samo, o Bože!
— i čovjek stao trijezno razmišljati, samo da
se previše ne prevari u računu. To t' je moglo
biti izjutra. posli jutarnje. — —

I kruta istina u okviru starodrevne priče
ulazila u tihu kut samotnoga života.

V J E R A.

Otkad je otišao njezin Imroš, onaj Imroš Tadije Martinova, salijetali su ju sa svih strana.

— Id', boga ti. curo, bud pametna... eto j' u njega kuća puna i soka i smoka, a momak te 'oće... ne zamjera t' ništa, ni Imroša.

— Indi: ne zamjera; pa dobro, al ja ne ču...

— Zašto?

— Ne ču, pa eto.

I posrednica, bab-Jalša otišla pokunjena, ne izvršivši ništa.

— Znaš: kaz'la j' ovo, pa ono. Riječi nanizala, nešto još udrobila i započele sreću druga.

— On t'je čoek soldat, a taj t' danas ovdi, sjutra ondi. Možda j' našo drugu. Ima toga u varoši i odviše... na svaki prst — —

— Deset, je l', bako! Samo t' sve to za meneka ne vridi ni pô lule duhana. Ne ču, pa eto.

Katena Azeničeva ostala postojana. Istina, ovako samovati i živjeti u neizvjesnosti, ubija

do u sitnice, ali kad mogu udate žene, zašto ne bi i ona. Pa onda, čitala nedavno, da i ratu ima kraja, a svaka kugla nije salivena baš za svaku glavu. Nositi glavu u torbi nije šala, al nesreće ima i kod kuće. Eto Šimeta Djakin ostao kod kuće, pa jedva što proteklo nekoliko dana, poslije stavnje, a on pao u krevet i za dan i noć, a njega više nema.

— Šta j' čoek? Ništa. Sad je tu, a sad opet bogzna 'di. Kô muva: leti i kvrc, pa j' gotova. Pa onda — i ona u pò razmatranja nastavi sasvim ozbiljno — svi ti mo'i prosci lako s' junače u selu. Al de ti tamo pred tane-tima, ko moj Imroša!

Neka i' tamo — he-he-è... ondakar i' prominiti i ja svoju, a dotle dušu u se, pa kud druge. tamo ē' i ja... eto...

Kad joj stiglo pismo od dragoga, ona da iskoči iz kože.

— Eto, kaz'la sam ja... nije Imroša istom ma kaki. Tu j' crno na bilom. Glava j' čitava, a voli me 'oš uvekar kô i prije. Pa zar da ja ondakar... pa da j' za koga, već za ljude od soka i smoka, 'di nij' muške snage ni kol'ko j' crno pod noktom... Ajâ... ne radi toga.

Katena sva ražarena ravno u crkvu, pa više glasno neg u sebi skruši se toplo i iskreno pred raspetim Spasiteljem :

— O fala T', Bože, šta s' dočekala, da m'ne
voli ma kak'a šuša, već čoek od riči i junačkog
srca.

Imroša, dragi moj Imroša !

I priča o riječkoj ljubavi hrvatske duše i
carskoga bojovnika išla selom od usta do usta...

SVEUCILIŠTE
JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
U OSJEKU
GRADSKA I SVEUCILIŠNA
KNJIŽNICA OSJEK

1

Sadržaj.

	Strana:
Izgledanje	3
Mamica	15
Prvenac	21
Na prolasku	27
Lijes	39
Skromna želja	41
Pred kućom	46
Na putu slave	49
Blaženo srce	56
Mali	58
Jedinac	63
Vjera	76

RUDOLFO FRANJIN MAGJER

ŠKICE I NOVELE

ZAPISCI SA SELA, iz života hrvatskoga seljaka u Slavoniji. S predgovorom dra F. Ilešića. 1907.*

SA SLAVONSKЕ RAVNI, 1913.*

IZ NAŠIH SELA 1913.*

CRVENI KRIŽ i drugi zapisci sa sela uoči rata 1915.*

KOLOSIJEK I STAROPUTINE, 1917.

LIRIKA

PORIVI, prva knjiga pjesama. 1905.

PORIVI, druga knjiga pjesama. S predgovorom dra I. Krnica 1907.*

PORIVI, druga knjiga pjesama u drugom izdanju 1909.

NOVI ZVUCI, treća knjiga pjesama. 1909.*

NOVI ZVUCI, treća knjiga pjesama u drugom izdanju. S predgovorom F. Ž. Milera. 1912.*

NOVI ZVUCI, treća knjiga pjesama u trećem izdanju. Spredgovorom F. Ž. Milera i dra J. Tominšeka. 1912.*

MOJ PUT, četvrta knjiga pjesama. 1917.

PREVEDENA DJELA

OBRAZKY ZE SLAVONSKЕ VESNICE. Zčestil Jaroslav Janko Jan Koch (v Brne, 1911.)

Z WIEJSKIEJ ZAGRODY, Przelozyl dr. Jan Magiera (Kraków, 1912.)

DORFGESCHICHTEN. Uebersetzt von Marie Horvath-Pethö (Wien-Leipzig, 1913.)

SLAVICE. Kytica uvitá z povidek, báji, bajek a ličeni. Preložil Adolf Šustr (Chrudimi, 1910.)

ZVJEZDICOM OZNAČENE KNJIGE EASPAČANE SU.

886.2-8

MAG
k.

U „Svjetskoj bibli

izašla su do sada slijedeća

sv. 1. Hamsun, „Glas života.“ novelle	K — 80
„ 2. Tolstoj, „Posmrtnе pripovjeti“	— 80
„ 3. Kuprin, „Olesja“	— 80
„ 4. Ljermontov. „Bjela“	— 80
„ 5. Tolstoj. „Zapisi jedne lude“	— 80
„ 6. F. Magjer, „Kolosijek i staroputine“	— 80
„ 7. Karolina Svetla, „Poljubac“	— 80
„ 8. A. P. Čehov. „Seljaci“ (Mužici)	— 80

Daljnji svesci slijede.

U tisku se nalazi:

Zeyer, Andrija. Černisev roman.

Prekrasno djelo jednog od najslavnijih
českih pisca.

